

J I Ř Í C V E T L E R

VYSTOUPENÍ DR. FR. L. RIEGRA VE PROSPĚCH BULHARŮ R. 1885

Jakkoli nepříznivé jsou některé úsudky vrstevníků — zejména příslušníků protivných směrů národnostních či politických — i soudy pozdějších, zirájících na Dr. Františka Ladislava Riegra z pozic své doby, nebude sporu o tom, že tento vůdce nejsilnější kdysi české strany politické, Staročechů, byl vedle Františka Palackého nejvýznamnějším představitelem českého politického snažení v druhé polovině 19. století.

Z oněch nepříznivých soudů zajímají nás vzhledem k tématu našeho článku ony, jejichž předmětem je Riegrova politická linie j i h o s l o v a n s k á. Tak Josef Holeček¹ soudí o ní záporně zejména proto, že Rieger podporoval okupaci Bosny a Hercegoviny, a jeho závěr, zřejmě upřílišený, zní, že „Riegrovi pranic neukřivdíme, připočteme-li ho k protivníkům slovanské myšlenky“.² Podobně Zdeněk Tobolka,³ líče zahraniční politiku staročeské strany,⁴ shrnuje svůj úsudek o Riegrově úloze v jihoslovanské politice Rakouska-Uherska tak, že Rieger byl „naladěn v delegacích opozičně proti zahraniční politice rakouské“ co do Balkánu a Bulharska teprve během jednání o punktace.⁵ Stačí však jen prolistovat sborník Češi a Jihoslované v minulosti od nejstarších dob do roku 1918,⁶ aby byl Riegrův podíl na slovanské, a zejména jihoslovanské ideji hodnocen jako zcela významný.

Ať z neznalosti, ať zúmyslně pomíjí se v oněch oceněních Riegrův vztah k Bulharům. Jen mimochodem zmiňují se o dvou odstavcích, které jim — i když výslovně jmenováni nebyli, mluvilo se tam o „bratrských národech slovanských, úpících pod jármem tureckým“ — Rieger věnoval v proslulém pamětním spisu z 8. 12. 1870, formulujícím česká desiderata

¹ *Pero, Román-paměti IV*, 1925, str. 28–31.

² *Tamtéž*, str. 30–31.

³ *Politické dějiny čsl. národa od r. 1848 až do dnešní doby III*, 1879–1914, část 1.

⁴ *Tamtéž*, str. 322–336.

⁵ *Tamtéž*, str. 335.

⁶ Vedoucí autorského kolektivu Václav Žáček, Praha 1975.

vůči zahraniční rakouské politice,⁷ a o adrese staročeské strany, kterou Rieger odeslal 3. 5. 1877 Ivanu S. Aksakovu, předsedovi slovanských komitétů v Rusku.⁸

K výslovnému vystoupení Riegrovu ve prospěch Bulharů a pro zachování míru došlo v předvečer srbsko — bulharské války r. 1885. Skutečným ředitelem rakousko-uherské zahraniční politiky nebyl v 80. letech snad ministr zahraničí, kterým byl r. 1885 hrabě Gustav Kálnoky, ale sám císař František Josef I. Vyjádřil se o tom již r. 1879 car Alexandr II. k císaři Vilémovi I.⁹ a ve stejném tónu referuje koncem 80. let německý velvyslanec ve Vídni Bismarckovi o své rozmluvě s císařem.¹⁰ Je tedy nutné uvědomit si, že dále vyličené opoziční vystoupení Riegrovo v rakouské delegaci říšské rady ve Vídni nebylo namířeno snad jen proti vládě Taaffově, kterou staročeská strana ostatně podporovala, nýbrž nutně zasáhlo nakonec samého císaře.

K tomuto vystoupení došlo v diskusi po výkladu ministra Kálnokého o rakousko-uherské zahraniční politice v rozpočtovém výboru rakouské delegace 7. 11. 1885, tedy týden před počtím srbsko — bulharského nepřátelství. Kdežto první český řečník, Dr. Karel Mattuš, vypořádal se kriticky se vztahem habsburské monarchie k Německé říši a jen krátce se zmínil, že hlavní úlohou Rakouska na Balkáně je „podporovat přirozený i zdravý rozvoj jeho národů“, věnoval Rieger cílům rakouské politiky na Balkáně hlavní pozornost.

Kálnoky formuloval vládní stanovisko tak, že sjednocení Bulharska nepřičilo by se rakouským zájmům, ale odsoudil způsob, jakým se toho domáhá (tj. převrat v Plovdivu), jako nepřipustný, ježto by to znamenalo uznání revoluce. Proto se postavil nepokrytě za srbskou stranu v hrozícím konfliktu.¹¹

Rieger naproti tomu dovozoval,¹² že v zájmu rakousko-uherské říše je, aby si na Balkáně udržela sympatie všech národů, ale že těmto zájmům odporuje stranění jedněm — Srbům, na úkor druhých — Bulharů. Tím že hrozí říši nebezpečí, že bude-li obnoven status quo ante přičiněním Rakouska, pozbude toto na Balkáně jak sympatií Srbska, které se spolehló na jeho pomoc, tak i Bulharska. Rieger pokračoval, že se nikterak neobdivuje Berlínské smlouvě jako nějakému zvláštnímu dílu diplomacie, a prorokoval, že tato smlouva nebude mít dlouhého trvání, protože není založena ani na přirozených, ani na historicky vyvinutých poměrech na Balkáně. Spojení Bulharska s Rumelií je tolik otázkou času, protože toto rozdělení jednotného národa balkánského je v rozporu s mohutnou ideou

⁷ Více o něm Hugo Traub, *Fr. L. Rieger*, 1921, str. 154—155; sborník *Češi a Jihoslované*, str. 373.

⁸ Traub, *uv. spis*, str. 178—179.

⁹ „Der Kaiser von Österreich habe sehr seinen eigenen Kopf“ in *Große Politik der europäischen Kabinette* III, str. 48.

¹⁰ „Die Politik bestimme er (císař) allein und zöge dabei nur seinen Minister der auswärtigen Angelegenheiten zu Rate“. Reuss Bismarckovi, z Vídne 8. 1. 1888, *Große Politik* VI, str. 76.

¹¹ Traub, *uv. spis*, str. 223.

¹² Těsnopisný zápis této řeči není uveřejněn v *Stenographische Sitzungs-Protocolle der Delegation des Reichsrathes, XX. Session*, Wien 1885, protože byla pronesena ve výboru, nikoli v plénu delegace.

národnostní, která také na Balkáně je přirozeným základem nově se tvořících států. Nakonec Rieger zdůraznil, že cílem rakouské zahraniční politiky musí být udržení míru.¹³

Riegrova řeč, který „vzal původce bulharské revoluce v ochranu proti výroku ministrovu, že to je několik ctižádostivců a lehkomyšlníkův“, byla událostí celé schůze, jak psal druhého dne Gustav Eim, dodávaje, že on, ač mladočech, zcela souhlasí s tím, co řekl Rieger.¹⁴ Stejně soudil o té řeči Eduard Grégr, přiznávaje, že Rieger svým vystoupením promluvil ve smyslu a ze srdce celého českého národa.¹⁵ Ohlas Riegrovy řeči byl neobyčejný také v německém táboře a vzbudil rychlou reakci ve vůdčím deníku monarchie, *Neue freie Presse*,¹⁶ i když mu šlo především o využití Riegrova projevu pro účely vnitropolitické.¹⁷ Také jiné opoziční listy rakouské, hlavně však maďarské, byly na poplach proti nebezpečí, jež hrozilo rakouské politice z této české kritiky.

Závažnosti svého projevu byl si Rieger vědom. Psal (9. 11. 1885) manželce: „Výkladem svým o východní otázce ranil jsem Kálnokyho velice“ a vzhledem k své účasti na večeři, na kterou zval císař členy delegace, podotkl: „Rád se podívám, zda-li mi císař něco řekne: ale já nezůstanu odpověď dlužen“. Avšak tento svrchovaný strůjce rakouské politiky, dočtený Riegrovou kritikou, dal mu svou nemilost najevo sice jen tím, že ho pak při oné večeři (12. 11. 1885) ostentativně ignoroval,¹⁸ ale nezapomněl na to. Zamýšlel totiž udělit Riegrovi hodnost tajného rady, ale upustil od toho, zřejmě pro tu kritiku.¹⁹

Riegrovo vystoupení vzbudilo značnou pozornost i v zahraničí, zejména v Německu,²⁰ ale rovněž ve Velké Británii. Riegrovi navštívil hned druhý den (8. 11.) vídeňský dopisovatel londýnského *Daily Telegraphu* a vyžádal si od něho text řeči, kterou hned telegrafoval svému listu, a kterou tento nejrozšířenější anglický deník nejuplněji přinesl.²¹ Také britské velvyslanectví projevilo v důsledku oné řeči zájem o Riegrovo politickou koncepci bulharského sjednocení. Jeho chargé d'affaires, Drummond, Riegrovi 9. 11. 1885 navštívil a i později ho vyhledával.²²

Zákulisním závěrem Riegrova plaidoyeru za bulharské sjednocení byla ztráta vyhlídek na hodnost tajného rady. Parlamentním jeho zakončením bylo především usnesení rozpočtového výboru delegace z 11. 11. 1885. Za-

¹³ Trest řeči uvedena jednak podle Adolfa Srba, *Politické dějiny národa českého od r. 1861 až do nastoupení ministerstva Badenova r. 1895*, Praha 1899, str. 665, jednak podle Trauba, *uv. spis*, str. 223.

¹⁴ *Národní Listy* z 9. 11. 1885, č. 308.

¹⁵ Traub, *uv. spis*, str. 224.

¹⁶ Podrobněji o tom J. Cvetler, *Český dopisovatel v srbsko-bulharské válce 1885*, Slovanské historické studie III, 1960, str. 302–303.

¹⁷ Riegrovi i jiným zúčastněným to bylo zřejmé, jak o tom píše své manželce z Vídně 13. 11. 1885: „Asi by rádi přivedli mne do sporu s ministerstvem zahraničních věcí, doufajíce, že touto cestou najdou páku k vyvrácení naší strany a ministerstva Taaffova...“, Riegrův fond, spis Rieger Marii Riegrové 1885–86, SÚA v Praze.

¹⁸ *Dopis* v pozn. 17.

¹⁹ Rieger Marii Červinkové 19. 11. 1885, Jan Heidler, *Příspěvek k listáři Dra F. L. Riegrovi*, II, č. 606; *Zápisky Marie Červinkové-Riegrové*, 28. 11. 1885, tamtéž č. 607.

²⁰ *Národní Listy* z 12. 11. 1885 č. 311 „Z rakouské delegace“.

²¹ Rieger manželce 9. a 11. 11. 1885, Riegrův fond.

²² Zmíněný dopis z 9. a dále z 13. 11. 1885.

býval se rozpočtem ministerstva zahraničí, a do jeho usnesení byl vložen z podnětu Riegrovy „bulharské“ řeči²³ odstavec, „který s vyslovenou demonstrativní tendencí proti velkobulharským zálibám Riegrovým zcela schvaluje východní politiku společně (tj. rakousko-uherské vlády), narýsovanou v trůnní řeči, která má za cíl pokojné obnovení statu quo v soulase s Berlínskou smlouvou.“ Dále však také v plenárním sezení delegace dne 16. 11. zpravodaj rozpočtového výboru kníže Alfréd Windisch-Graetz se odvolal na toto usnesení a vzhledem k mezitím propuklému konfliktu mezi Srbskem a Bulharskem (14. 11. 1885) projevil naději, že zůstane lokalizován a že zejména mír mezi velmocemi zůstane zachován.²⁴ Konečně zdůraznil na závěrečné schůzi delegace 17. 11. Kálnoky, a to též ve své funkci ministra císařského domu, když tlumočil členům delegace císařovo uznání a dík za jejich práci, že oceňuje „s velkým dostiučiněním vlastenecké motivy, pro které se zdrželi zúčastnit se debaty o zahraniční politické situaci vzhledem na spletité poměry v balkánských zemích“.²⁵

Rieger přirozeně mohl málo zmoci proti císaři ve věcech zahraniční politiky, kterou si tento vždy vyhrazoval s žárlivou péčí,²⁶ a jehož strach z panslavismu byl neskrývaný.²⁷ Ale poprvé po dlouhé době ozval se tu český nástroj v koncertu evropské politiky, třebas mu bylo hned odklepáno. Obě české strany vzaly Riegrovo vystoupení za svoje a zejména úvodník mladočeských Národních listů z 16. 11. 1885 („Provinění dra Riegra“) zjišťuje, že útoky, jejichž předmětem se stal, neplatí toliko jemu, ale obrazejí se proti celému českému národu.

Nečekaný obrat ve vývoji válečných událostí ve prospěch Bulharska dal Riegrovi vystoupení, jehož účelem bylo zabránit přílišnému angažování Rakousko-Uherska na srbské straně a tím působit brzdivě na srbského krále Milana, punc jistě státnické prozřavosti. Není totiž bez zajímavosti, že Riegrova prognóza následků rakouské balkánské politiky, vyslovená 7. 11. 1885, shoduje se s tím, co o této soudil německý kancléř Bismarck o celý měsíc p o z d ě j i.²⁸

Ještě jednou zavdaly poměry v Bulharsku, a to odstranění knížete Alexandra Battenberga, Riegrovi podnět, aby v podzimních delegacích r. 1886 vyložil české stanovisko. I zde dovozoval, že úkolem Rakousko-Uherska na Balkáně může být podporování snah tamních národů o svěbytný vývoj, a že proto samostatné Bulharsko, spojené s Východní Rumelií, je v prvořadém zájmu Rakouska.²⁹

²³ Tak výslovně Neue freie Presse, večerní vydání, č. 7617 z 11. 11. 1885.

²⁴ Protokoly uvedené v pozn. 12, str. 78–79.

²⁵ Protokoly uv. v pozn. 12, str. 206–207.

²⁶ Arnošt Denis (J. Vančura), *Čechy po Bílé Hoře II*, 3, str. 228, Jan Heidler, *Rieger na říšské radě v období 1879–1885*, Časopis Matice mor. 43/44, 1919–1920, str. 227 a 236.

²⁷ Heidler, *uv. článek*, str. 231.

²⁸ V dopise německému velvyslanci do Vídně 6. 12. 1885 č. 969, str. 27–28, *Große Politik*: „Mohu jen doporučit, aby od vtržení do Srbska bylo upuštěno... neboť i ve specificky rakouském zájmu... zdá se mi, že rakouská politika, která si svou intervencí Bulhary zneprátlá a vžene je Rusku do náruče, může mít pro Rakousko za následek snad větší újmu, než by napravila srbská vděčnost, kdyby byla získána vojenskou intervencí“ (Přel. J. C.) Srovn. též H. Granfelt, *Das Dreibundsystem 1879–1916*, I, 1925, str. 257.

²⁹ Traub, *uv. spis*, str. 226.